

Lokaldemokrati genom urban odling

En outnyttjad resurs för stadsplaneringen?

Erik Peder Olsson

Omslagsbild: Den urbana odlingsgruppen Matparken i Uppsala bedriver ekologisk odling på kommunal mark i stadsdelen Gottsunda. Plöjning av odlingsmark under försommaren 2010. Foto: Marina Queiroz.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

EX0529 Kandidatarbete i landskapsarkitektur, 2011, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, Uppsala

© Erik Peder Olsson

Titel: Lokaldemokrati genom urban odling: En outnyttjad resurs för stadsplaneringen?

Engelsk titel: Local Democracy Through Urban Farming: An Unused Resource for Urban Planning?

Nyckelord: urban odling, lokaldemokrati, stadsplanering, hållbar utveckling, resurs, Uppsala, offentliga rum, medborgardeltagande, dialog

Handledare: Marina Queiroz, SLU, institutionen för stad och land.

Examinator: Anna Tandré, SLU, institutionen för stad och land.

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammanfattning

En ännu förbisedd och relativt oetablerad aktör i Sveriges offentliga rum är de urbana odlingsinitiativen. Den av stadsinvånarna initierade odlingen utforskar hållbara handlingsmönster, och skapar en plattform där medborgaren tillåts samla sina kunskaper och åsikter om det offentliga rummet. Genom att undersöka hur dessa odlingsgrupper samarbetar med kommunen, vill jag utreda hur detta samarbete kan utvecklas till en lokal demokrati.

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur dessa odlingsinitiativ kan användas som en resurs vid stadsplanering. Uppsatsen ger en övergripande inblick i dialogen och samarbetet mellan kommunala tjänstemän och två lokala odlingsinitiativ i Uppsala. För att undersöka vilka förutsättningar ett samarbete har, och hur detta gestaltar sig har litteratursökningar i ämnet utförts. Intervjuer med initiativtagarna för de urbana odlingsgrupperna, samt intervju med Uppsalas park- och driftschef har genomförts.

Resultatet av litteraturstudien ger en delad bild av användning av de urbana odlingsinitiativen i Sverige. Odlingsgrupperna har en påvisbar nytta vid utvecklandet av lokala demokratier, och även som resurs vid statsutvecklingen. Mina intervjuer visar en bild av Uppsala där tjänstemännens inställning till odlingsgrupperna är positiv, och ger grupperna stöd i form av vissa praktiska resurser. Odlingsinitiativen saknar dock finansiellt stöd, och detta hämmar deras verksamhet och möjlighet att utveckla full potential.

De slutsatser jag drar i uppsatsen är att odlingsinitiativen har förutsättningar för att på flera plan vara en resurs att tillgå vid stadsplaneringen. Jag har dock inte funnit några exempel som påvisar användandet av odlingsinitiativen i arbetet med lokala demokratier, där medlemmarnas åsikter beaktas i särskild mening, och ges uttryck till exempel i beslutsprocessen. Anledningarna kan tänkas vara många, och jag har hittat några tänkbara faktorer som påverkar detta i mitt arbete. Däremot är samarbetet med odlingsinitiativen som praktisk resurs mer utvecklat i andra delar av landet, bland annat i Malmö.

Abstract

Overlooked and relatively unestablished players in Sweden's public spaces are the urban farming initiatives. The cultivation initiated by the city's inhabitants is exploring sustainable patterns of behavior, and creates a platform where citizens are allowed to gather their views and their knowledge of the public space. By examining how these farming initiatives are working with the municipality, I will examine how this cooperation can be developed into a platform for local democracy.

The purpose of this discourse is to examine how these urban farming initiatives can be used as a resource for urban design. The essay also seeks to identify how the dialogue between municipal officials and two local farming initiatives in Uppsala works. For that purpose, I have conducted literature searches on the subject, and done interviews with the initiators of the urban farming groups. I have also interviewed Uppsala's park and chief operating officer.

The results of this study provide a picture of a diverse use of the urban farming initiatives in Sweden. Urban farming groups have a demonstrable benefit in the development of local democracy, and also as a resource for state development. The interviews resulted in an understanding of Uppsala, where officials' attitude towards farming groups are positive, and the municipality also contributes with assistance in the form of some practical resources. The farming initiatives, however, lack financial support, and this hampers their activities and their ability to develop the full potential of the groups.

The conclusions I draw in this discourse is that farming initiatives have the potential, on several levels, to act as a resource available for urban design initiatives. However, I have not found any practical examples that demonstrate the use of farming initiatives in the work of developing local democracies, where the members' views come into account while working with the decisions at hand. The reason for this may vary, but I have found a few possible factors influencing this in my work. However, collaboration with farming initiatives as a practical resource is more developed in other parts of the country, inter alia Malmö.

Inledning

”I den samtida debatten om klimat- och miljöhot och i sökandet efter lösningar för hållbar utveckling, är vi betjänta av att lyfta fram betydelsen av människans samspel med marken och det fysiska landskapet som en viktig del i planeringskontexten, och vilja se en förnyelse även kring hur vi använder naturresurserna och en diskussion om vad som egentligen är ett effektivt användande.” (Larsson 2009, s.169)

Bakgrund

Odling i städerna har under historisk tid varit en absolut nödvändighet, eftersom stadens invånare haft ett behov av färsk mat. Men den moderna tidens kommunikationer tillåter att stadens mat inte behövt produceras i dess direkta närhet, och därmed har den urbana odlingen minskat (Gottberg 2009, s. 6-9). Ren nyttoodling i städerna har under modern tid förekommit under kris- och beredskapstider under världskrigen, och överlevt inom koloniträdgårdsrörelsen. Enligt Gottberg finns i Sverige idag en stark tradition av bär- och fruktträd i den privata trädgården, men samverkansträdgårdar, eller community gardens, där invånarna tillsammans odlar mat, har varit mycket ovanligt. Men tankarna om den hållbara staden har fått många nya initiativ att blomstra.

I mina litteraturstudier är företeelser som stadsodling, stadsdelsträdgårdar och urbana odlingsinitiativ alla exempel som i allt större utsträckning sätter sin prägel på staden och formar vår gemensamma utemiljö. Oavsett om det är ren nyttoodling, ideologiska motiv eller något annat som står för drivkraften, skapar dessa initiativ en arena för både sociala, ekologiska och demokratiska värden. Det skapas en gemensam plattform i det offentliga rummet, där medborgarna tillsammans kan utöva sin påverkan på, och använda sig av, den offentliga utemiljön (Larsson 2009, s. 170).

Kritiken mot dagens stadsutveckling är ibland skarp. Ofta handlar det om stordrift och kommersialisering av staden. Nybyggandet stöps i samma former och förenklar strukturer i staden, som tidigare var föremål för invånarnas identitet och känsla av gemenskap. Dagens utveckling av byggnadsprocessen försvagar, snarare än förstärker, de demokratiska aspekterna. Entreprenörer och byggherrar får allt större inflytande över stadens utveckling, och lokala åsikter och förhållanden försummas (Ullstad 2008, s. 16-17). En för stadsplaneringen outnyttjad resurs är de lokalt förankrade projekt som drivs av invånarna själva. Flera undersökningar visar potentialen i dessa grupper, och de rent sociala värden dessa projekt skapar, samt den kunskapsgrund dessa innehar (Delshammar 2005, Gottberg 2009, Hörnstein 2010, Jarlov 1982, Larsson 2009). En ökad dialog mellan initiativtagarna och kommunen hade kunnat förankra kommunala beslut inom stadsplaneringen hos invånarna själva. Resultatet hade kunnat öka den demokratiska aspekten i planprocessen, och skapa legitimt hållbara beslut. Men ser kommunen betydelsen av dessa initiativ, och är de beredda att stimulera och kommunicera med denna typ av projekt?

Syfte och frågeställningar

Mitt syfte med denna uppsats är att försöka kartlägga hur odlingsinitiativ kan användas som en resurs vid stadsplanering. I synnerhet ska samarbetet mellan kommunala aktörer och lokala odlingsinitiativ analyseras. Syftet är också att se

vilka möjligheter som finns bland de urbana odlingsinitiativen för att skapa bättre förutsättningar för en demokratiskt präglad stadsplanering, främst som en arena för lokala åsikter.

Uppsatsens innehåll ska se till de teoretiska förutsättningarna för ett sådant samarbete. Vilka roller och ramverk kan urskiljas i en dialog mellan dessa aktörer? I synnerhet ska landskapsarkitektens roll i detta synliggöras. Uppsatsen ska också utforska hur samarbetet mellan Uppsala kommun och två lokala initiativ i Uppsala ser ut idag.

Mina frågeställningar är följande:

- Hur kan urbana odlingsprojekt användas som en resurs för planerandet av stadens utemiljö?
- Hur kan gräsrotsinitiativen utvecklas till en arena för lokaldemokrati, och vilka förutsättningar finns för en dialog?
- Hur gestaltar sig samarbetet mellan park- och odlingsinitiativen och kommunen i Uppsala idag?

Utgångspunkter och avgränsningar

Utgångspunkten för denna uppsats är den teoretiska demokratiska plattform som skapas i kontakten mellan myndigheter och medborgaren i ärenden som rör det offentliga rummet.

Ett gräsrotsinitiativ (odlingsinitiativ) definieras i uppsatsen som en form av kollektiv odling i det offentliga rummet initierat av medborgarna själva. Uppsatsen är ett försök att kartlägga de förutsättningar som finns för urbana odlingsinitiativ att i större mån användas som resurs vid planeringen av stadens utemiljö. Den grundläggande idén bygger på utgångspunkten att gräsrotsinitiativ har betydelse för stadens hållbara utveckling. Dessa odlingsinitiativ kan ses som en arena för skapandet av sociala och demokratiska mötesplatser, där kunskap om det offentliga rummet samlas. På detta sätt kan det användas som en resurs vid stadsplanering. Förutsättningarna för nyttjandet av odlingsinitiativen som resurs är den kontext som planeraren arbetar i, samt möjligheterna till dialog mellan gräsrotsinitiativet och planeraren själv.

Brukare avser de personer som i någon form använder sig av kommunala parkmiljöer eller privatägda boendemiljöer, och som på ett kollektivt sätt påverkar utformningen och användandet av dessa miljöer.

I denna uppsats gör jag ingen definitionsmissig skillnad mellan de olika formerna av urban odling. Uppsatsen är inte tänkt att behandla motiv eller skäl till att urbana odlingsinitiativ startar, även om detta skulle kunna påverka de kommunikativa aspekterna av förhållandet mellan odlingsinitiativet och planeraren. Det är inte heller ett renodlat svenskt perspektiv på uppsatsen, även om detta i det längsta eftersträvs, utan vissa källor kommer från andra internationella förhållanden. Jag har dock försökt att genomgående använda mig av källor från västvärlden, då det i viss utsträckning råder likartade förhållanden där.

En del av litteraturstudierna är andrahandskällor, vilket kan påverka de slutsatser jag drar i uppsatsen. Jag har dock försökt urskilja och vara kritisk när författaren av andrahandskällan tolkat en annan författare, och om detta påverkat de slutsatser jag kommit fram till.

Metod

För att undersöka de teoretiska och praktiska förutsättningarna kring mina frågeställningar har jag valt att göra en litteratursökning. Litteratursökningen har använts för att läsa in relevant litteratur inom området för mina avgränsningar. För att samla in mer fakta har jag använt mig av kvalitativa intervjumetoder.

Litteratursökning

Eftersom uppsatsen främst är inriktad på svenska förhållanden har jag försökt hitta sådana när detta varit möjligt. När det gäller litteratursökningen använde jag mig av "Trattmodellen" (Nyberg 2000, s. 75). I Trattmodellen påbörjar man insamling av relevanta texter i mer allmänna böcker och uppslagsverk i ämnet. Successivt övergår insamlandet till att rikta in sig på med specifika böcker, avhandlingar och artiklar i ämnet. Ett vanligt grepp är att läsa böcker som sammanfattade delar av ämnesområdet, och där finna relevanta referenser.

Mycket av referenserna har jag funnit i Jan Nyströms bok *Planeringens grunder* (Nyström 2003), och i doktorsavhandlingarna *Stadsdelsträdgård – Plats för gemenskap och kreativa processer* (Larsson 2009), samt *Kommunal parkverksamhet med brukarmedverkan* (Delshammar 2005).

Andra sätt var att via Google scholar, Ultunabibliotekets katalog LUKAS och den internationella sökkatalogen LIBRIS, söka efter både titlar på böcker och artiklar som förekom i den ovanstående litteraturen. Jag använde mig även av Referensdatabasen Epsilon, den elektroniska publiceringstjänsten vid SLU. Sökord jag använt är i alla tjänsterna är *social hållbarhet*, *urban farming*, *urban odling*, *dialog*, *kommunikativ planering*, och *stadsodling*.

Kvalitativ intervjumetod

Den kvalitativa intervjun genomfördes efter Jan Trosts metod i boken *Kvalitativa intervjuer* (1997, s. 15-19). Trost menar att om frågeställningen är att förstå och hitta mönster så ska en kvalitativ studie genomföras. Med tanke på mitt syfte tillåter denna typ av metod att se övergripande mönster i de aspekter som tas upp i uppsatsen.

Trost (1997, s. 29-32) utgår från en metod kallad "Inter-Wieving", skriven av Steinar Kvale (Kvale 1996 se Trost 1997, s. 29) och dennes tankar och idéer kring intervjuandet. Kvale har utarbetat sju steg för att genomföra kvalitativa intervjuundersökningar. Dessa sju steg innehåller både förberedelser inför intervjuerna, där syftet är att klargöra vilken information som är relevant, och vilken typ av frågor som ska ställas. Frågorna ska sättas i kontext till bakgrund, studiens syfte och teoretiska perspektiv. Information om hur materialet ska bearbetas och hur det ska tolkas är delar av arbetet som görs efter genomförd intervju.

I mitt arbete med intervjuerna valde jag ut en representant från Uppsala kommun, samt initiativtagare till lokala odlingsprojekt i Uppsala. Eftersom syftet är att titta närmare på den dialog samt det samarbete som finns mellan dessa aktörer fann jag detta lämpligt. Från kommunen kontaktade jag Natur- och fritidskontorets park- och driftschef Per Westerlund. Som tjänsteman är han bekant med termer och begrepp och förstår de förhållanden som kommunala aktörer arbetar under, och han arbetar även med landskapsarkitekter på Natur-

och fritidskontoret. Hans arbetsuppgifter inkluderar att vara kontaktperson mot brukare av det offentliga rummet, vilket för syftet är relevant.

De lokala initiativen jag valt att ha med i uppsatsen är Flogsta Food och Matparken i Gottsunda. Dessa initiativ representerar de verksamma grupperna i Uppsala. Ansvarig för Matparken är Marina Queiroz, utbildad landskapsarkitekt, och för Flogsta Food Christopher Wegweiser, som studerar hållbar utveckling på CEMUS i Uppsala. Tillsammans ger de en övergripande bild av hur samarbetet med kommunen ser ut. Dessa personer har varit engagerade i projekten från start, och har båda varit med och tagit initiativet till att realisera detta arbete.

Intervjuerna varierade i längd, mellan en och två timmar, och hölls enskilt med Marina Queiroz och Per Westerlund. Under intervjun med Christopher Wegweiser, som delvis skedde som en rundvandring bland Flogsta Foods odlingslotter, fanns även andra deltagare med. Intervjuerna skedde på dagtid. De intervjuade fick på förhand en beskrivning av ämnet, men inga intervjufrågor lades fram förrän jag väl träffade dem. De frågor jag på förhand skrivit ner kompletterades med följdfrågor under intervjuförloppet, både spontana och i förväg konstruerade. Alla tre intervjuerna skedde under två veckor i maj 2011. Jag har spelat in konversationerna digitalt, men även fört anteckningar under intervjuerna och sedan använt mig av denna information när jag bearbetat och skrivit uppsatsen.

Resultat av litteraturstudien

Syftet med mina litteratursökningar har varit att finna information om förutsättningar i det svenska samhället som kan påverka användandet av urbana odlingsinitiativ som en resurs vid planering. Jag har också sökt efter litteratur som utforskat odlingsgruppernas betydelse för att stärka demokratiska aspekter. I mitt sökande har information kring dialogen mellan brukare och kommun, landskapsarkitektens yrkesroll och planeringsteorier varit vägledande, men även de intervjuer jag gjort har bidragit med en del av det insamlade materialet.

Marknadens villkor

Under 1960- och 1970-talen hade först staten, sedan kommunerna ansvar för planering av staden. Under dessa byggnadsår var staten och kommunernas roll en annan mot vad de är idag. Det var dessa aktörer som tog initiativ och hade de finansiella medlen för att genomföra det storskaliga byggandet (Ullstad 2008, s. 50). I dagens samhällsbyggande är rollerna delvis ombytta. Staten har förlagt allt ansvar för planering hos kommunen. Kommunen har inte längre de finansiella medlen att initiera byggnadsprojekt, utan är beroende av marknadens vilja att investera. I denna situation uppstår ofta en fokusering på de grupper i byggprocessen som har det avgörande inflytandet på om planen kan genomföras. Detta kan innebära att andra intressenter blir åsidosatta (Nyström 2003, s. 176). Marknadens initiativ har i stor grad förskjutits från kommunen till privata aktörer. Stadsplaneringen är i allt större grad beroende av de initiativ som tas av kommersiella krafter. De privata aktörerna styr därmed i hög grad hur staden växer, och hur stadens offentliga rum utvecklas (Ullstad 2008, s. 50).

Synen på det lokala

Marknadens allt större betydelse för stadsutvecklingen har kommit att leda till ökade klyftor mellan de boende och deras boendemiljö. Den lokala kontexten riskerar att försummas, och de boendes möjlighet att påverka sin boendemiljö försvinner (Carmona, Heath, Oc & Tiesdell 2010, s. 61). Anledningen kan tänkas vara fokuseringen på vissa aktörer i planprocessen. Men det kan också bero på att större nationella eller internationella företag, utan lokal förankring och ofta utan kunskap om lokala förhållanden, tillåts gestalta det offentliga rummet.

För att skapa boendemiljöer som är förankrade i de boendes önskemål och behov, är vikten av decentralisering stor (Roe 2007, s. 64-67). Denna möjlighet är en förutsättning för att kunna skapa boendemiljöer som tar vara på de boendes önskemål. Det råder delade meningar om huruvida beslut ska tas på en lokal nivå eller inte, menar Roe. Viss kritik riktas mot en alltför decentraliserad styrning av utemiljön. Stadslandskapet kan bli fragmenterat och uppdelat på ett sätt som inte stärker stadsbilden. Vissa kritiker menar också att styrning på en lokal nivå kan leda till kollektiva ”bestraffningar”, när beslut som medborgarna tagit inte godtas av staten. Samtidigt blir också frågan ”hur” fördelningen av makten på den lokala nivån ska fungera viktig, sammanfattar Roe. Ska besluten tas lokalt, eller ska medborgaren representeras högre upp i makthierarkin? Denna fråga är svår att besvara, menar Roe, eftersom både bra och dåliga exempel finns på detta.

Lagstiftning och politik

För att lokalt inflytande ska beaktas i Sverige är kommunen enligt lagstiftning skyldig att ge lokala grupper utrymme i planprocessen. Medborgaren ska ha möjlighet att yttra sig både när den övergripande planeringen läggs, och inom den mer detaljorienterade planeringen. De verktyg som står till dess förfogande är översiktsplaneringen och fördjupningar i denna, bland annat detaljplanering och MKB-underlag kopplad till den (Nyström 2003, s.144-149). Riktlinjerna för fysisk planering i Sverige läggs av riksdag och regering och har bland annat till syfte att ”skapa en rik och levande vardagsmiljö samt syfta till att förbättra det lokala inflytandet” (Nyström 2003, s.154).

Ullstad (2008, s. 53) skriver i sin bok *Hållbar stadsutveckling – en politisk handbok från Sveriges Arkitekter* att politikerna har en avgörande roll inom stadsplaneringen, eftersom det är dessa personer som lägger strategierna och riktlinjerna för den hållbara staden. Det är politikerna som fattar de viktiga besluten inom kommunen. Ofta finns energin i enstaka frågor, men en samlad strategi för stadsbyggandet saknas ofta eftersom intresset för detta är lågt bland politikerna.

Förhållandet mellan planering och medborgaren

Den rationella planeringen kan härledas till Rationalitetsbegreppet menar Jan Nyström (2003, s. 80). Från upplysningstiden har detta begrepp utvecklats som en grund till bland annat ekonomisk teoribildning av Adam Smiths. Att vara rationell, sammanfattar Nyström, är att välja det alternativ som bäst tillgodoser beslutsfattarens materiella intressen eller den påvisbara nyttan. Den rationella planeringsmodellen går att läsa mer om i Nyströms bok *Planeringens grunder*, och i grund och botten är den rationella planeringsmodellen en i förväg uppgjord

mall som ska följas. Nyström (2003, s. 83) drar paralleller till funktionalismen och synen på samhället som en maskin.

Mycket kritik har riktats mot den rationella planeringsmodellen, och Nyström (2003, s. 84) sammanfattar modellen som en myt, snarare än verklighet. Nyström (2003, s. 117) skriver dock att myten om den rationella planeringen fortfarande är starkt förankrad hos planeraren. Jag menar att betydelsen av andra planeringstraditioner, där dialogen mellan planeraren och medborgaren är mer meningsfull att titta närmare på, om syftet är att odlingsinitiativen skall kunna användas som en resurs vid stadsplanering.

Nyström (2003) hänvisar till John Friedmann, och dennes försök att kartlägga planeringstraditioner. Enligt Friedmann är förhållandet mellan kunskap och handling centralt för att förstå planeringens funktion (Friedmann 1987 se Nyström 2003, s. 86). Av dessa planeringstraditioner är Social learning särskilt intressant eftersom det inom denna tradition anläggs ett dialogperspektiv. Social learning innebär ett mer dialektiskt förhållande mellan kunskap och handling, det vill säga, att ställa argument mot argument för att nå ny kunskap. Planeringen syftar då till att vara mer aktiv mellan planerare och de direkt berörda av beslutet. Planerare och medborgare försöker lära sig av varandras erfarenheter genom dialoger med varandra (Nyström 2003, s. 88). Tankarna kring Social learning har utvecklats av andra forskare som i planeringssammanhang kommit att kallas kommunikativ planering, och ger utrymme för en mer dialogbaserad planering där syftet också kan vara integration och kommunikation mellan människor (Nyström 2003, s. 89).

Dessa idéer om en planeringsmetod baserad på dialogen mellan aktörer och medborgare får stöd bland annat från de riktlinjer som statliga institutioner angivit, skriver Marie Larsson (2009, s. 12). Hon poängterar att kommunen har ansvaret för att på ett lokalt plan föra dialoger med medborgare och intressegrupper kring utveckling och implementering av åtgärder. Larsson nämner också vikten av den Europeiska landskapskonventionen. Konventionens syfte är att förvalta, skydda och planera europeiska landskap, och även stärka allmänhetens delaktighet i detta arbete (Riksantikvarieämbetet 2011). Detta syfte, menar Larsson, är en del i processen för ökat medborgarinflytande eftersom Sverige ratificerat konventionen. Således är en nyckelaspekt att konventionen poängterar betydelsen av att medborgaren aktivt får vara med och värdera och förvalta landskapet, och att det i och med detta utvecklas system för en sådan medverkan (Larsson 2009, s. 12). Men hur kan ett sådant system se ut? Och har inte liknande försök gjorts förut?

I och med instiftandet av Agenda 21 under FNs Rio-konferens 1992 betonades medborgarnas betydelse för planering och hållbar utveckling internationellt. Agenda 21 antogs av 180 länder och ger mål och riktlinjer för att uppnå en hållbar utveckling, främst genom att utrota fattigdom och undanröja miljöhot (Miljödepartementet 2004). I Sverige fick Agenda 21-dokumentet betydelse för Plan- och bygglagens revidering, som skedde på uppdrag av riksdagen 1996. Här går det tydligt att urskilja att allmänhetens utrymme i planeringsprocessen beaktats. Rent konkret innebar detta fler samråd tidigare under processen. Målet var att öka dialogen mellan kommunen och invånarna (Johansson 2001, s. 62).

Trots att allmänhetens utrymme på allvar beaktats under 1990-talet blev inte engagemangen i samråden nämnvärt större (Johansson 2001, s. 62). Anledningarna kan tänkas vara många. Nyström (2003, s. 249) pekar på ett allmänt ointresse från medborgarnas sida kring övergripande frågor.

Möjligheterna till praktisk påverkan är för små, menar Nyström. Denna tolkning stärks av en undersökning som utfördes kring medborgarengagemang i planfrågor, specifikt kring miljöfrågor (Johansson 2001, s. 62). Resultatet i undersökningen visar tydligt att närhet till boendemiljön spelar en avgörande roll. Medborgarrepresentationen är därmed kopplad till lokala förhållanden samt viljan att påverka sin egen boendemiljö (Johansson 2001, s. 62). Att på olika sätt uppleva kontroll av platsen man bor eller vistas på är enligt Ulla Berglund en viktig aspekt för brukarna (Berglund 1996, s. 82).

Både Nyström (2003, s. 256) och Larsson (2009, s. 12) menar att svenska kommuner har stora möjligheter att påverka hur planering bedrivs, eftersom detta ansvar är långtgående decentraliserat, även i europeiska jämförelser. Trots detta, menar Nyström (2003, s. 116, 255), är svagheter i det nuvarande planeringssystemet de förutsättningar i dialogen som ger möjlighet till lokalt inflytande. Det behövs större lyhördhet från kommunernas sida för mänskliga värden och lokala kvaliteter. Nyström (2003, s. 256) drar slutsatsen att om medborgarna ska medverka inom denna planering måste sannolikt formerna för inflytande ändras och nya metoder för medborgardeltagande utvecklas. Medborgaren måste identifiera sig med området som sitt eget, därför är lokal förvaltning och inflytande nyckelbegrepp, menar Nyström.

Styrelseskick och demokratisyn

I sin artikel *Miljökonflikter och deliberation* kopplar Soneryd (2004, s. 141-163) samman dialogen i planeringsprocessen med den rådande svenska demokratiutvecklingen. En öppen och kommunikativ dialog ökar förtroendet mellan olika aktörer och stärker demokratiska processer i staden. Sveriges officiellt eftersträlvade styrelseskick beskrivs i det inledande kapitlet till boken *Deliberativ demokrati* (Premfors & Roth 2004, s. 7) som en deltagardemokrati med deliberativa kvaliteter. Riktlinjerna för detta kan finnas i *Demokrati för det nya seklet* (Regeringens proposition 2001/02:80). Tanken med den deliberativa demokratin går att läsa i Demokratiutredningens betänkande (SOU 2000:1):

”I den deliberativa demokratin [...] betonas argumentationens och samtalets fundamentala betydelse för demokratin. Endast en sådan maktutövning kan skapa förtroende som samspelar med övertygelser som uppstått i fria samtal medborgare emellan. Demokratin ger ett ramverk för fri diskussion mellan jämlikar. Politik kopplas till diskussion. Demokratin är därför i behov av arenor där opinioner kan bildas, debatteras och ifrågasättas. I dessa diskussioner underordnas mina intressen det gemensamma bästa.”

Här belyses de fundamentala tankarna kring deliberativ demokrati. I en sådan demokrati kan politiska beslut bara ses som legitima om de är grundade på argument och samtal med dem som berörs av beslutet (Soneryd 2004, s. 150). Det är ett demokratiteoretiskt grepp som innehåller en del svar på frågan hur ett medborgardeltagande kan se ut i teorin.

Kritiken mot det nuvarande medborgardeltagandet i stadsplaneringen har varit blandad. Soneryd (2004, s. 149-151) menar att klyftan mellan politiker och dess väljare i dagens representativa demokrati har vuxit. Politiken har blivit alltmer specialiserad mot ämneskunskaper. Det är då svårt att föra en representativ politik och ännu svårare blir det att genomföra projekt som är tillräckligt lokalt förankrade. Medborgarnas inflytande på beslutsprocessen försummas, och

kommunala initiativ till medborgarinflytande kan snarare ses som en ritual utan någon som helst möjlighet att påverka redan fattade beslut, skriver Soneryd.

För att en dialog mellan brukare och planerare ska vara legitim, enligt hur jag tolkar den deliberativa demokratin, måste möjligheten till påverkan i beslutsprocessen vara öppen för brukarna. I den här frågan menar Delshammar (2005, s. 14) att kraven på kommunens eller privata aktörers förmåga att möta brukarna ökar och även kommunikationen mellan de inblandade aktörerna blir viktig. Kraven på planerarens eller landskapsarkitektens kompetens som kommunikatör höjs, anser Delshammar, och en förmåga att kommunicera med icke-specialister blir viktigare.

Kommunikationsteorier och dialoger

Tim Delshammar (2005, s. 58) sammanfattar diskussionen på forskningsområdet och delar in metoderna för brukarinflytande i tre olika aspekter. Med begreppet brukarinflytande avser Delshammar en påverkan på tjänsternas kvalitet och utformning genom ett deltagande i beslutsprocessen. Aspekterna kallar han procedurfrågor, maktodelningsprinciper och teknik för kommunikation.

Procedurfrågorna i planprocessen handlar kortfattat om när och var brukarens inflytande ska utövas. Tidigt i beslutsprocessen är ofta abstraktionsgraden ganska stor, men också möjligheten att påverka stor. Ju närmre slutprodukten man kommer, desto mer konkreta brukar frågorna bli, menar Delshammar. Maktodelningsprinciper avser vilka brukare som får påverka, och när. Besluten ska tas så nära de berörda som möjligt. Här är det vanligt att representativa grupper skapas för att kunna fatta beslut på olika nivåer sammanfattar Delshammar. Teknik för kommunikation, som kanske är den mest uppmärksammade aspekten, handlar främst om att kunna skapa ett gemensamt språk mellan experter och lekmän. Det gäller att kunna hitta sätt att dela med sig av erfarenheter och begrepp anser Delshammar. Här blir vikten av landskapsarkitekten eller planerarens förmåga att kommunicera mycket viktig.

Landskapsarkitektens yrkesroll och synsätt på staden

Susan Paget (2008, s. 172-173) har i fokusgrupper med yrkesverksamma landskapsarkitekter inom både den privata och offentliga sektorn försökt analysera och kartlägga landskapsarkitektens yrkesroll och syn på sig själv. Kontakten mellan brukaren och landskapsarkitekten analyseras och Paget tolkar sina resultat och drar slutsatsen att landskapsarkitekten snarare styr processen mellan sig själv och brukarna än att arbeta som en kommunikatör för brukarna. Hon skriver vidare att diskussionerna i fokusgrupperna kring brukarna, ger en tydlig bild av en envägskommunikation. Slutligen dras slutsatsen att landskapsarkitekten med rollen som kommunikatör saknar en viktig komponent, nämligen rollen som den som är öppen och villig att lyssna på andra utifrån en jämbördig grund.

Landskapsarkitektens syn på staden och förhållningssätt till naturen kan också ha betydelse för hur stadsbyggnadsidealet påverkas (Berglund 1996, s. 124). Ulla Berglund har intervjuat yrkesverksamma arkitekter och landskapsarkitekter och kan konstatera att deras huvudsakliga litteratur präglats av böcker från 1960- och 1970-talen. Slutsatserna Berglund (1996, s. 132) drar av denna studie är att det gröna inte har en särskilt stark ställning i denna litteratur, och i förlängningen i dagens stadsbyggnadsideal. Berglund (1996, s. 160) konstaterar att naturen är

central i invånarnas tankar om sina städer, men ocentral i de professionella stadsidealerna. Planerarens syn på staden bottenar mycket i de behovsmotiverade normer som kopplas till modernismen, men samtidigt har planeraren lärt sig att ifrågasätta dessa (Berglund 1996, s.161). Dessa motstridigheter gör det svårt för arkitekter och landskapsarkitekter att skapa en meningsfull bild av stadens gröna inslag, menar Berglund.

Landskapsarkitektens syn på människan och landskapet, menar Paget (2008, s. 171-172), är idag inriktad på människan som något man i yrkesrollen jobbar för, och inte med. Detta synsätt, konstaterar hon, ger påföljder för landskapsarkitektens förhållande till brukarsamverkan och är något som behöver utvecklas för att landskapsarkitektens roll ska bli tydligare, eftersom den skulle kunna ha betydelse för planeringen av utemiljön.

Den demokratiska mötesplatsen

Vilka aspekter finns då inom urban odling som kan komma planeraren och landskapsarkitekten till gagn vid stadsbyggandet och planeringen av den hållbara staden? Jarlöv (1982, s. 172-173) skriver att grunden för kollektiva aktioner är någon slags kommunikation mellan medborgarna. I staden råder ofta bristfälliga dialoger mellan medborgarna, och det råder ofta en utbredd anonymitet. Jarlöv skriver vidare att erfarenheter från mer kreativa odlingsområden, till exempel kolonistugeområden, ökar gemenskapen mellan människor, eftersom kontakten där bygger på former av ömsesidig hjälp.

Marie Larsson (2009, s. 139) använder begreppet självorganiserade trädgårdar i sin avhandling om stadsdelsträdgårdar. Begreppet betyder att brukarna är självorganiserade i sin odlingsverksamhet i förhållandet till myndigheter och kommun. Således är denna typ av initiativ en plats där brukare och kommunala aktörer möts, eftersom marken som används oftast är kommunal mark. Larsson anser att det behov av dialog som då uppstår kan leda till en närmare relation mellan kommunala aktörer och medborgarna. Detta kan möjliggöra en lokaldemokrati där mötet mellan kommunala aktörer och medborgaren tillåts, eftersom denna typ av möten, enligt Larsson (2009, s. 170-173), är ovanliga i dagens samhälle. Platsen i sig är, enligt Larsson, inte enbart en plats för möten mellan kommunala aktörer och medborgare, utan fungerar också som ett medel där möten mellan medborgarna och en social gemenskap skapas. I denna lokala delaktighet kan också en känsla av gemenskap i grannsamhället uppstå. Larsson (2009, s. 163) redogör också för sina tankar kring de utvecklade formerna för kommunikation mellan myndighet och underifråninitiativ. Larsson anser att hållbar utveckling i samhället inte enbart kan vara beroende av uppifrånperspektiv, dvs kommun eller staten. Snarare måste medborgarna få en chans att skapa lokala initiativ och på så vis vara delaktiga i kulturella processer och handlingsmönster som är långsiktigt hållbara.

I sin avhandling sammanfattar Delshammar (2005, s. 13) brukarmedverkans demokratiska aspekter för samhället. Delshammar menar att motivet till brukarmedverkan bland annat kan vara ett ökat inflytande för medborgarna på det lokala planet. Eftersom parkmiljöer också är en del av många människors vardagsmiljö, menar Delshammar att detta är ett viktigt område för demokratiska möten. En skillnad ska dock poängteras. Enligt Delshammars avhandling sker samarbetet främst på kommunens villkor, medan det i underifråninitiativets sfär, enligt Larsson (2009, s. 164), ska ske på lika villkor. Med detta i åtanke blir

också planerarens roll förskjuten, och kommer gå från att i Delshammars avhandling inneha rollen som experten, till att under lika villkor bli processledare och leda dialogen mellan myndighet och medborgare.

Agenda 21 förespråkar nya former av medborgardeltagande, menar Wide och Gustafsson (2001, s. 49-50). De menar att traditionellt miljöarbete har varit centraliserat, och styrts av statliga myndigheter, vilket försvårar lokalt medborgardeltagande. De största hoten mot en hållbar utveckling anses ligga i vardagslivet, och för att lösa detta förespråkar Wide och Gustafsson en konstruktiv dialog mellan breda samhällsgrupper. Om detta är fallet, kan inte miljöfrågorna lösas av statliga myndigheter, utan medborgardeltagande blir grundläggande, och underifråninitiativets betydelse blir centralt i arbetet menar Wide och Gustafsson.

Flera exempel finns där lokala Agenda 21-projekt initierats. Bland annat har Stockholms stad utvecklat ett program kallat *Grönskande levande gårdar* (Stockholms stad 2002). Projektet har sammanfattats av Hörnstein (2010, s. 18). Syftet med projektet var att öka förståelsen för hållbara lösningar, genom en dialog mellan de boende, verksamheter på platsen, och fastighetsägare. Projektet omfattade 65 gårdar, och alla gårdar redovisade resultat som pekar på en ökad social gemenskap och högre trygghetsfaktor hos de boende. Fastighetsägaren upplevde också mindre skadegörelse och brottslighet i området.

Resultat av intervjuerna

Resultatet av intervjuerna har jag valt att dela upp i två kategorier. Den ena kategorin sammanfattar vad som kom fram under intervjuerna med gräsrotsinitiativen. Här anges både gemensamma företeelser, men också sådant som var direkt motstridiga uppfattningar. Den andra delen sammanfattar de resultat som park- och driftchefen på kommunen gav. Park- och driftchefen har bland annat ansvar för förvaltning, planering och upphandling av kommunens offentliga miljö.

Gräsrotsinitiativen Matparken och Flogsta Food har skillnader i förutsättningar som kan vara värda att beakta. Matparken är förlagd på kommunal mark, och belägen i ett välbesökt grönområde. Flogsta Food är förlagd på privat mark i studentområdet Flogsta. Matparken bedriver en mer produktionsinriktad och storskalig odling än Flogsta Food. Båda odlingsinitiativen har fler aktiviteter än enbart odling knutna till sig. De anordnar bland annat workshops i odling, matkvällar, och andra medlemsknutna aktiviteter. Matparken har även haft viss skolundervisning, där både förskolor och grundskoleelever fått lära sig om naturen och odling.

Odlingsinitiativen

Odlingsinitiativen varierar i storlek och omfattning. Matparken har mellan femton och tjugo aktiva medlemmar. Odlingen som bedrivs är storskalig, runt tusen kvadratmeter, och inriktad på nyttoodling, där större sammanhängande arealer utnyttjas för att få mer effektivitet i verksamheten. Flogsta Food har cirka sextio aktiva medlemmar, och odlingen är till skillnad från Matparkens storskaliga odling inriktad på lotter där en eller flera medlemmar huserar över en liten lott, där lotten tar max tio kvadratmeter i anspråk. Skörden efter odlingen säljs inte, utan går nästan uteslutande till medlemmarna, eller skänks bort. Detta

är viktigt eftersom ingen av odlingsgrupperna betalar någon hyra för det land de tar i anspråk, annars hade det kunnat ge fördelar vid eventuell konkurrens med andra lokala odlare. Ekonomiskt går ingen av organisationerna med vinst, utan medlemsavgifter ger till odlingen och aktiviteter som anordnas i anslutning till den.

Båda de intervjuade för gräsrotsinitiativen poängterar betydelsen av eldsjäl, och deras betydelse för att projektet ska fungera. Problematiken kring detta kom att handla om kontinuiteten i dessa grupper. De intervjuade upplever att projektet ofta står och faller med dessa personer. Båda de intervjuade gav uttryck för att tiden ibland inte räcker till, och att det är svårt att hinna med att engagera sig mer än vad de redan gör. De är båda intresserade av hållbarhet, och har genom sina universitetsstudier kopplingar till den gröna sektorn.

De sociala aspekterna av verksamheten är mycket betydelsefulla, och i Flogsta Food är det även målet med verksamheten. Även Marina Queiroz belyser vikten av det sociala i Matparken, och tror att många kommer eftersom det blivit något att samlas och umgås kring. Marina trycker också på vikten av att skapa något tillsammans, och att skapa identitet på platsen. Här är något som även Christopher Wegweiser ser som positivt och menar att det stora med småskalig odling är den sociala biten.

Inställningen till kommunen är främst av positiv karaktär. Kontakten sker mot tjänstemän med ansvar för den här typen av frågor, bland annat Natur- och fritidskontorets chef Per Westerlund, och landskapsarkitekterna Lena Espmark och Lars Johansson. Det var inga problem med att få tillstånd för den här typen av projekt, och de har inte mött något motstånd från kommunala aktörer vad gäller uppstartningsfasen. Allmänheten verkar i de flesta fall också positivt inställda. Allmänheten har vid några tillfällen ställt sig kritiska till projektet och menat att de kommer bli föremål för vandalism. Tjänstemännen är positivt inställda till initiativen, menar de intervjuade, och försöker hjälpa till med både markfrågor och resurser i form av praktiska hjälpmedel. Här ser de båda en begränsning i sin verksamhet. Den praktiska nyttan som tjänstemännen kan bidra med är välkommen. Men att söka finansiella medel från kommunen upplever de intervjuade som svårt. Kommunen som organisation verkar inte stödja denna typ av initiativ på ett formellt plan. De intervjuade menar att det är politikerna som skulle godkänna den finansiella biten, och dessa är svåra att få kontakt med. Matparkens initiativtagare har fått viss kontakt med politikerna, men inte fått något gehör för sin verksamhet. Överlag har Matparken mer kontakt även med tjänstemännen.

De båda intervjuade är positivt inställda till att verksamheten skulle kunna utvecklas med hjälp av mer finansiellt stöd. Just nu är denna fråga den mest hämmande faktorn. Som exempel på ökad verksamhet föreslår båda fler workshops och kurser om odling.

Även kontakten med privata aktörer är god. De båda projekten får både finansiellt stöd och praktisk hjälp från dessa. De intervjuade tror att detta beror på att deras verksamhet på något sätt förhöjer kvaliteten på närområdet. Flogsta Food får även använda sig av den privata markägarens mark när de odlar.

Båda de intervjuade ser tendenser att merkostnader för markägaren, eller kommunen, som följd av skräp och allmänt stök, är de krav som ställs på dem som brukare av det offentliga rummet. Men de intervjuade har inte fått annat än uppmaningar om att hålla rent och snyggt runt sina odlingsplatser, och är noggranna med att sköta detta.

Parkdriftsansvarig

Per Westerlund anser att Natur- och fritidskontoret är mycket positivt inställda till denna typ av användande av det offentliga rummet. Westerlund menar att det är lätt att se kopplingen till livsmedel, och nyttan i att bruka naturen. Det är ett koncept som är svårt att säga nej till. Offentlig mark ska användas, är kontorets inställning. Det finns dock problem kring detta eftersom det offentliga rummet ska brukas av alla. Därmed får kontoret vara extra vaksamma, så att inte andra brukargrupper ser sig som orättvist behandlade, eller annan verksamhet blir konkurrensutsatt. Han ser också att det finns gränser för var och på vilka ytor medborgaren får odla. Han nämner Stadsträdgården i Uppsala som ett exempel där detta inte är tänkbart.

Som resurs kan denna typ av projekt utnyttjas på flera sätt. Westerlund ser som tidigare nämnts nyttan i själva odlingen, de rent ekologiska delarna av att odla sin egen mat. Men även rehabilitering genom odling nämns. Vid flera tillfällen nämner han betydelsen för människor med invandrarbakgrund. Odlingen, framförallt i Gottsundagipens koloniområde, är betydelsefull för människor som ännu inte kommit i sysselsättning. Här bildas en kulturell mötesplats som han tror är betydelsefull för stadsdelens invånare. När det handlar om idéer och kunskaper knutna till gräsrotsinitiativen, som kan komma kommunen till gagn, är Westerlund positiv:

”Ja det finns det säkert. Säkert en stor mängd, men som sagt resursmässigt så har vi [Natur- och fritidskontoret] det väldigt begränsat. Det låter dammtorrt att säga så [...]. Det vi orkar med är att vara positivt inställda till deras initiativ. Man lär sig av deras entusiasm när vi träffar dem, vi har ju ganska täta kontakter”.

Ekonomi och det finansiella är den största begränsande faktorn, men till viss del handlar det också om hur kontoret är stöpt i sin form. Alla dessa idéer täcks inte in inom ramverket för det arbete som bedrivs på kontoret. Däremot är han positivt inställd till en expansion av till exempel Matparken, där fler grupper knyts till någon form av undervisning. Westerlund har också arbetat i Gävle, där man använder sig av ideella organisationer för att förvalta delar av den offentliga miljön.

Vad gäller dialogen med medborgarna är tiden den främsta begränsningen. Det finns väl utvecklade system för den här typen av dialog, men de kräver både tidsmässiga och finansiella resurser. Det är i detaljplanefrågorna som denna dialog är som mest utvecklad. Men många beslut tas av kontoret utan några samråd eller dialoger, eftersom resurserna inte räcker till, eller processerna skulle bli för långa. Politikerna, menar han, eftersträvar snabbhet i dessa frågor. Det är delvis på grund av detta som en större omorganisering av Uppsala kommun är på väg att ske. Allmänheten har inte tid eller engagemang att involvera sig i denna typ av verksamhet. Från kontorets sida är det däremot enormt viktigt att samråda med allmänheten, i den mån resurserna räcker. Han anser att allmänheten kan ställa högre krav på sin boendemiljö än vad de gör idag. Någon form av dialog är nödvändig för att inte få in mängder av klagomål. I och med förtätningen av staden ökar de sociala konflikterna, vilket ökar kraven på förvaltarna och planerna av den offentliga miljön, menar Westerlund.

Analys och slutsatser

De slutsatser som här dras är tendenser och mönster som återkommit i den litteratur som studerats, samt i de intervjuer jag gjort. Det är ett försök att analysera den insamlade informationen och dra slutsatser.

Urbana odlingsinitiativ som resurs

Viljan att försöka förändra planeringens syfte och ta större hänsyn till medborgaren och lokala förhållanden är tydlig i litteraturen. En ökad lokal förankring av beslut, där fokus ligger på dialogen med medborgarna, verkar enligt flera författare (Premfors & Roth 2004, s. 157, Nyström 2003, s. 260, Johansson 2001, s. 61), vara en viktig aspekt i detta arbete. Men motsättningarna verkar vara många. Traditionerna inom planeringen och politiken pekar teoretiskt mot samma håll. Den hållbara staden är riktlinjen, men det verkar vara oklart hur detta genomförs. I denna kontext kan urbana odlingsinitiativ ha en viktig roll att spela. Larsson (2009, s. 168) drar slutsatsen att underifråninitiativ utvecklar brukar- och handelsmönster som är långsiktigt hållbara. Larsson menar också att klarläggandet av människans samspel med marken och dess fysiska egenskaper är en viktig del i användandet av naturresurserna, och därmed hur medborgarna utforskar nya vägar till en hållbarhet i staden. Nyström (2003, s. 260) pekar på vikten av att se intresseorganisationer som resurser i arbetet med att bygga upp planeringsprocessen lokalt. Dessa skulle kunna hjälpa kommunen att identifiera allmänna intressen lokalt. I mina intervjuer verkar både kommun och odlingsinitiativ ha svårt att se hur detta skulle fungera, och vilken roll de skulle ha i detta arbete. Även litteraturstudierna ger en bild av landskapsarkitekten och planeraren som en yrkesgrupp som i viss mån inte är helt säkra på sin yrkesroll. De verkar i hög grad sakna den kommunikativa förmågan som efterfrågas i litteraturen.

Det är inte bara de oklara rollerna som verkar begränsa användandet av odlingsinitiativen som resurs. Det både park- och driftschefen och initiativtagarna upplever som mest begränsande är de finansiella aspekterna. Natur- och fritidskontoret har en budget som inte tillåter mer än en positiv attityd till de odlingsinitiativ som finns. De bidrar gärna med resurser i form av praktisk hjälp, till exempel att slå gräs eller att såga ner träd. Det finns hos park- och driftschefen en uttalad begränsande faktor för hur mycket kommunen vågar hjälpa grupperna. Konkurrenssituationen som uppstår om enbart vissa brukare av det offentliga rummet ska få hjälpmedel av kommunen är svår att försvara, enligt Per Westerlund. Detta försvårar samarbetet både praktiskt och finansiellt.

Som resurs verkar samarbetet också i hög grad vila på politikernas vilja och intresse att finansiera denna typ av verksamhet. Alla intervjuade ser potentialen i att odlingsinitiativen kan knyta större grupper till sig, och därmed också bli en större resurs i det offentliga rummet. Men för detta krävs finansiellt medel, menar de personer jag intervjuat. Det krävs också större ekonomiskt stöd från de kommunala nämnderna för att Natur- och fritidskontoret i större utsträckning skulle kunna använda sig av odlingsinitiativen i stadsplaneringen, eftersom en sådan process också kräver tid och finansiering.

Nyström (2003, s. 250) drar slutsatsen att för att skapa bättre förutsättningar för medborgarinflytande ska bland annat planeraren lära sig att bättre värdera de olika miljöer som medborgarna finner värdefulla. Forum ska också skapas mellan

de inblandade parterna, där de boende ges en reell möjlighet att påverka utvecklingen av miljön, menar Nyström. Medborgarinflytande i beslutsprocessen handlar alltså mycket om dialogen mellan medborgarna och planeraren. De handlar således om både demokratiska värdegrunder och vilken roll landskapsarkitekten eller planeraren har som kommunikatör mellan beslutsfattare och medborgare. Även om vi konstaterat att planeraren i viss mån saknar finansiella medel för att kommunicera, skulle urbana odlingsinitiativ kunna fungera som forum. Här får medborgaren möjlighet att både praktiskt påverka utformningen av staden, men också erbjuda planeraren hjälp i att värdera värdefulla miljöer. Som framkommer av de intervjuer jag gjort knyter medlemmarna i dessa gräsrotsinitiativ både fysiskt och socialt band i det område de verkar, vilket stärker föreställningen att dessa grupper skulle vara en obrukad resurs i detta sammanhang.

Sammanfattning:

- Odlingsinitiativen utvecklar och utforskar långsiktigt hållbara handlingsmönster.
- Odlingsinitiativen kan hjälpa till att bygga upp planeringsprocessen lokalt.
- Odlingsinitiativen kan användas för att peka ut allmänna intressen lokalt.
- Utan finansiellt stöd begränsas användandet av odlingsinitiativen som en resurs.
- De olika aktörernas roller i användandet av odlingsinitiativen som resurs är inte uttalat.
- De urbana odlingsinitiativen har flera potentiella användningsområden som resurs vid stadsplanering.

Dialogen mellan odlingsinitiativen och kommunen

Förutsättningar för att en dialog ska fungera finns generellt i Sverige. Ansvar för planeringen ligger på kommunen, och därmed är avståndet mellan de styrande (politikerna) och brukarna (odlingsinitiativen) ganska kort. Denna decentralisering av ansvar ger goda förutsättningar för en medborgardialog. Här kan tjänstemännen ha en nyckelroll. I den kontakt som sker i samarbetet idag är det tjänstemännen som har kontakten med både nämnder och privatpersoner. Även odlingsinitiativen i mina intervjuer såg tjänstemännen som nyckelpersoner i samarbetet med kommunen.

Riksdagens och regeringens antagna proposition om ny demokratiform stödjer användandet av de lokala brukarna av utemiljön för att skapa legitima underlag för utvecklandet av staden (Regeringens proposition 2001/02:80). Urbana odlingsinitiativ skulle kunna vara en av de grupper som används i detta syfte.

Både Larsson (2009, s. 139) och Delshammar (2005, s. 13) menar att parkmiljön är lämplig som grund för att utveckla dialoger med medborgaren. Eftersom dessa initiativ ofta är på kommunal mark bildas här en mötesplats mellan kommun och medborgare. I mina intervjuer verkar Matparken, som är förlagd på kommunal mark, också ha en tätare kontakt med kommunens tjänstemän än Flogsta Food. Parkmiljön kan enligt Delshammar (2005, s. 13, 130) ses som en del av människans vardagsmiljö. Människans vardagsmiljö skulle kunna vara synonymt med delar av boendemiljön, och därmed skulle

potentiellt medborgarnas vilja att påverka denna miljö vara stor, vilket också Delshammar konstaterar.

För att dialogen ska fungera måste rollerna hos de inblandade parterna förtydligas. Medborgarna och brukarna måste bli medvetna om deras betydelse av att agera aktör i sammanhanget. Eftersom urban odling är ett relativt nytt, om än växande begrepp, måste dessa grupper bli en mer etablerad användare av det offentliga rummet, för att verkligen ses som en aktör att räkna med. Även planeraren eller landskapsarkitekten måste i högre grad bli medveten om sin roll som kommunikatör, och vilka förutsättningar som då gäller vid dialogen. I tjänstemannarollen är det viktigt att dialogen blir mer än en envägskommunikation, och att de lokala aktörerna faktiskt har möjlighet att påverka på lika villkor.

Sammanfattning:

- Decentralisering av ansvar inom planfrågor skapar goda förutsättningar för dialogen mellan beslutsfattare och lokala åsikter. Tjänstemännen har här ofta en nyckelposition.
- Propositionen om den nya demokratiformen stärker användandet av en dialog mellan kommunen och de lokala aktörerna.
- Kommunal parkmark kan vara en lämplig grund för att öppna för en dialog mellan medborgaren och kommunen.
- För att en dialog ska fungera måste rutiner för denna utvecklas, och de inblandade aktörernas roller medvetandegöras.

Det lokala samarbetet

Det lokala samarbetet i Uppsala präglas av en god attityd mellan tjänstemän och gräsrotsinitiativ. Inställningen från tjänstemännens sida är tydligt positiv, men deras möjlighet att stötta och hjälpa denna typ av initiativ begränsas till att lyssna och vara lyhörda för praktiska behov. Finansiella medel styrs av de ansvariga politikerna i kommunens nämnder. Både tjänstemännen och odlarna verkar oförmögna att än så länge kunna utöka denna budget, eller söka ekonomiskt stöd för den här typen av verksamhet. Marina Queiroz tror att detta beror på att kommunen behöver få en försäkran om att projekten verkligen fungerar, och att de ger något konkret tillbaka. Ett ointresse från politiskt håll om vad som sker på lokal nivå, har i litteraturen framkommit som en annan tänkbar orsak. I intervjuerna framkommer bland annat att kommunen är en byråkratisk myndighet, där oprövade metoder möts med viss skepsis. Därför kan det också bli svårt att få ansökningar beviljade. Detta påstående stöds i litteraturen av Nystöm (2003, s. 238, 250), som ser svårigheter med detta.

För att gräsrotsinitiativen ska fungera och kontinuerligt fortsätta bedriva sin verksamhet ser alla intervjuade betydelsen av "eldsjälar". Eldsjälarna är de personer som lägger ner energi och tid i projekten så att de fungerar och går framåt. Ofta är det de personerna som är drivande i kontakten med kommunen och medlemmarna. Nyström (2003 s. 260) menar att dessa personer, som i mina intervjuer ansågs som drivande och har kontakten med både tjänstemän och andra brukare, är den typen av personer kommunen måste ha kontakt med för att bygga upp planeringsprocessen lokalt. Som framkom av mina resultat har de båda odlingsinitierande intresse och utbildning kopplad till de hållbara och gröna frågorna i staden, och har kunskap inom dessa områden. Nyckelpersoner inom

den kommunala verksamheten talas det också om i intervjuerna. Dessa personer har som tjänstemän på kommunen ansvar för denna typ av frågor i staden, och kommunicerar och hjälper gärna odlingsgrupperna i olika frågor. Själva dialogen verkar främst bestå av att odlarna själva tar kontakt med kommunen i frågor som rör tillstånd att bruka marken, samt praktiska resurser.

Urbana odlingsinitiativ som resurs inom stadsplaneringen är från tjänstemännens sida inget de arbetar med. Park- och driftschefen Per Westerlund ser dock vissa fördelar i odlingen som de rent ekologiska och matproduktionsmässiga delarna, och även de sociala aspekterna. Men som resurs vid till exempel värderingen av värdefulla miljöer har Natur- och fritidskontoret inte de finansiella resurserna att använda sig av denna typ av underifråninitiativ. Den positiva attityden och inställningen från tjänstemännen kan ändå tolkas som att intresset för dessa gruppers nytta och potentiella användning inom staden är erkänt.

Sammanfattning:

- Tjänstemännen ser positivt på odlingsinitiativen, men deras engagemang begränsas av finansiella ramar för den kommunala verksamheten.
- Nyckelpersoner inom de olika verksamheterna har stor betydelse för att samarbetet mellan dessa aktörer ska fungera.
- Odlingsinitiativen används inte som en resurs vid stadsutvecklingen. Hur detta samarbete skulle gestalta sig, och vilka roller de inblandade aktörerna har i detta samarbete är osäkert.
- Kontakten mellan aktörerna handlar i stor grad om praktiska göromål, samt praktiska hjälpmedel från kommunens sida.
- Kontakten mellan odlingsinitiativen och politikerna i kommunen är inte etablerad.

Diskussion

Denna uppsats har som syfte att försöka kartlägga vilka förutsättningar urbana odlingsinitiativ har som resurs vid stadsplanering. Hur kan dessa initiativ skapa förutsättningar för lokaldemokrati i planeringsprocessen, och bidra till en hållbar stadsutveckling? Jag har försökt kartlägga samarbetet mellan Uppsala kommun och urbana odlingsinitiativ i Uppsala.

Mina frågeställningar är:

- ✧ Hur kan urbana odlingsprojekt användas som en resurs för planeringen av stadens utemiljö?
- ✧ Hur kan gräsrotsinitiativen utvecklas till en arena för lokaldemokrati, och vilka förutsättningar finns för en dialog?
- ✧ Hur gestaltar sig samarbetet mellan park- och odlingsinitiativen och kommunen i Uppsala idag?

Om resurser och dess begränsningar

Den första frågeställningen är generellt ställd, och kan därmed bli svår att applicera på faktiska förhållanden. De slutsatser jag dragit i denna uppsats vilar delvis på litteraturstudier, men också på de intervjuer jag gjort med lokala

förespråkare. Den kommunala organisationen varierar mellan olika kommuner i landet, och därmed påverkas också användandet av gräsrotsinitiativen som resurs olika. Att gräsrotsinitiativen används som resurs i andra delar av landet råder det ingen tvekan om (Cleveson 2011), men i Uppsala är detta inte utnyttjat. Vad beror detta på? En tänkbar förklaring kan vara att viljan eller kunskapen i Uppsala saknas, främst på politisk nivå. Även om tjänstemännens attityder mot, och kunskap om projekten är goda, kan man ifrågasätta viljan att utöka samarbetet med odlingsgrupperna från politiskt håll. Mycket talar för att det är de finansiella medlen som behövs, både till tjänstemännen, men också till odlingsgrupperna. Urban odling är också ganska okonventionellt och nytt. Kommunerna brukar ha svårt att bege sig in på nya banor, och rent ekonomiskt vill de att deras investeringar inte är bortkastade. Det är lätt att anta att alla problem ligger hos de politiska nämnderna. Jag kan inte påstå att politikerna inte vill ge stöd för denna typ av verksamhet, eftersom jag i uppsatsen inte intervjuat någon politiker. Men faktumet att de inte bidrar med finansiella medel kvarstår. Denna osäkerhet ger inga tydliga riktlinjer för kommunens tjänstemän i frågan, eller någon bekräftelse till odlingsinitiativen. En tänkbar lösning är att försöka visa för de berörda politiska nämnderna att odlingsinitiativen har en praktisk användning. Här hade en djupare undersökning mellan politiker och tjänstemän varit intressant att titta närmare på. Jag har bara studerat samarbetet mellan två odlingsinitiativ, och ett kommunalt kontor. Detta kan skapa en felaktig bild av hur den generella inställningen till odlingsinitiativen är hos andra tjänstemän. Kontakten mellan andra kommunala kontor, som kan tänkas ha påverkan i dessa frågor, har heller inte studerats. En bristande intern kommunikation dem emellan kan vara en av anledningarna till att odlingsgrupperna inte används i någon större utsträckning. En annan tänkbar anledning är att marknadens aktörer är för starka, och att politiker och tjänstemän inte vågar eller kan använda sig av lokala initiativ, eftersom det inte skapar önskvärd tillväxt i staden.

Jag har i uppsatsen också uppmärksammat landskapsarkitektens syn på sig själv som kommunikatör och hur stadens grönska kan komma till uttryck i stadsplaneringsidealet. Hur det senare kommer till uttryck stärker slutsatsen att planeraren i viss utsträckning är osäker på sin roll, eftersom det verkar finnas en konflikt i hur stadens grönska framställs inom litteraturen. Den envägskommunikation som Paget (2008) ger uttryck för överensstämmer inte med den tvåvägskommunikation som är nödvändig för att driva en framgångsrik dialog som stärker medborgarnas möjligheter att påverka stadsutvecklingen. En planeringstradition som stärker den deliberativa demokratisynen tror jag är viktig i detta avseende. Att medvetandegöra och få arkitekter att se den potentiella resurs som odlingsinitiativen kan utgöra, är ett steg i rätt riktning. Planerare och landskapsarkitekter måste varsebli att den hållbara staden inte bara byggs fysiskt, utan även demokratiskt. Det behövs fler goda exempel på hur ett samarbete kan se ut, och hur odlingsgrupper kan motiveras att hjälpa till inom stadsplaneringen.

Vad gäller landskapsarkitektens roll i det samarbete och den dialog som förs mellan odlingsgrupperna och kommunen är det svårt att dra några slutsatser. De intervjuade har viss kunskap om yrkesgruppen, men inga av de intervjuade är yrkesverksamma planerare, och därmed är det svårt att bekräfta något resultat på den punkten, även om viss fakta framkommit ur litteraturstudien. Här hade ytterligare intervjuer med landskapsarkitekterna på Natur- och fritidskontoret kunna ge en tydligare uppfattning om deras roll i samarbetet.

Lokaldemokrati

Mina resultat pekar mot att urbana odlingsinitiativ kan användas som forum för påverkan och uttryck för lokala åsikter, men inte hur detta kan göras. Här får flera aspekter betydelse för om detta är praktiskt genomförbart. Dialogformen, när grupperna konsulteras och används, samt hur detta förfarande kan se ut, måste kartläggas. Det behöver också klargöras om odlingsgruppernas medlemmar verkligen vill påverka utformningen av stadens utemiljö. I litteraturen verkar beslut som berör den lokala boendemiljön i högre grad få gehör av stadens invånare, och därmed kan man tänka sig att odlingsgrupperna verkligen blir ett forum att konsultera när deras utemiljö ska påverkas. I mina intervjuer verkade representanterna för odlingsgrupperna ganska tveksamma till detta. Detta kan påverkas av olika faktorer. Matparken i Gottsunda bedriver till exempel sin verksamhet i människors vardagsmiljö, och inte i den direkta bostadsmiljön. Studentområdet där Flogsta Food bedriver sin verksamhet har hög omsättning av människor som flyttar in och ut, vilket kan ge sämre förutsättningar för denna typ av användning. För att gräsrotsinitiativen ska kunna utvecklas till en lokaldemokrati tror jag även att ett erkännande av den erfarenhet och kunskap som finns i organisationerna behövs. En ofta förbisedd styrka inom dagens odlingsgrupper är att medlemmarna ofta har en stor kunskap inom antingen odling, eller andra kopplingar till den gröna sektorn. Här finns behovet av att undersöka hur det lokala Agenda 21-arbetet ser ut i kommunerna, och om dessa grupper skulle kunna användas i arbetet med detta. Behovet av att undersöka om samarbetet med dessa grupper sker med deliberativa kvalitéer, eller med någon form av representativitet är också viktig att utforska. Som framgått i litteratursökningarna verkar det finnas bra och dåliga exempel på detta. Det hade varit intressant att undersöka vad som påverkar det resultatet.

Samarbetet mellan kommunen och medborgaren

Den rådande planeringstraditionen kan tänkas försvåra samarbetet mellan kommun och medborgare. Gamla invanda roller och tillvägagångssätt ger fortfarande det generella intrycket av att denna sfär är fast i ett visst synsätt på både staden, och planeringens syfte. När denna typ av initiativ dyker upp kan de ses som okonventionella. Istället för att uppmuntra och hjälpa medborgarna till självförverkligande och skapande, ger kommunen idag uttryck för att underifråninitiativ gärna får blomma, men de blommar (tyvärr) tids nog ut. Denna uppfattning delade alla de intervjuade. Som jag tidigare påpekat är betydelsen av eldsjälar viktig för att dessa projekt ska överleva en längre tid. Det är då logiskt att tänka att en ekonomisk satsning, från kommunens sida, inte är en väl gjord investering av skattepengar. Här verkar det finnas en motsägelse. Svårigheten med kontinuiteten i odlingsgrupper kan till stor del bero på att dagens system inte tillåter att odlingsinitiativen kan söka pengar från kommunen. Och utan pengar är det svårt att driva en verksamhet. Användandet av det offentliga rummet, med alla de positiva aspekter som odlingsinitiativen har, samt den potentiella nyttan de skulle kunna bidra med är enligt mig tillräckliga argument för att dessa projekt inte alls är en bortkastad investering, om kommunen vet att på bästa sätt samarbeta med dessa grupper.

Slutord

Jag har under arbetets gång kommit att bilda mig en egen uppfattning om varför underifråninitiativ i det offentliga rummet är viktiga att konsultera inom planeringsfrågor. Om politikerna i kommunen är ansvariga för att implementera ett hållbart tankesätt måste de agera på ett sätt som stärker detta. Den hållbara staden existerar inte enbart i politiska visioner, utan skapas i faktiska förhållanden. När initiativen kommer från den enskilde medborgaren, och dennes vilja att ändra sina levnadsvanor, måste detta stöttas. Att odla och producera mat i staden kan för många tyckas okonventionellt, men det är just sökandet, och drivkraften att undersöka nya vägar till ett hållbart samhälle som måste uppmuntras. Det betyder att gamla vanor och traditioner till viss del måste förändras. Framförallt får man inte vara rädd för att ifrågasätta rådande strukturer. Mina slutsatser tyder på att odlingsgrupperna har fler kvaliteter som kan hjälpa till att bygga ett hållbart samhälle, både ekologiskt och socialt. Varför det inte är så i Uppsala, och i flera andra svenska kommuner, är svårt att säga. Troligtvis beror det på flera olika faktorer. Kommunen är en ganska långsam organisation där besluten tar lång tid att fatta. Kommunen är också beroende av andra aktörer i staden för att kunna finansiera och utveckla den, och ofta inte beredda att äventyra en redan trygg tillväxt. Även odlingsgrupperna är beroende av finansiell stöttning för att kunna utvecklas. Osäkerheten bland de inblandade, vilka roller tjänstemän respektive brukare ska ha i ett potentiellt resursutbyte, samt vilket engagemang som finns i grupperna, är också faktorer som påverkar. Ett faktiskt samarbete existerar dock, och kommunens tjänstemän ser positivt på denna nya våg av initiativ som börjar ta stadens offentliga rum i anspråk.

Referenser

- Berglund, U. (1996). *Perspektiv på stadens natur. Om hur invånare och planerare ser på utemiljön i staden*. Diss. Stockholm: Institutionen för samhällsplanering och miljö, Kungliga Tekniska Högskolan.
- Carmona, M, Heath, T, Oc, T. & Tiesdell, S. (2010). *Urban places public spaces*. Second edition. Italy: Architectural press.
- Cleveson, J (2011). Sanerad hage grönskar snart igen. [Elektronisk] *Grön stad*, vol. 1. s. 6-7.
Tillgänglig: <http://www.malmo.se/download/18.781896bd12b17644785800028912/Gr%C3%B6n+Stad+nr3+2010.pdf> [2011-05-31]
- Delshammar, T. (2005). *Kommunal parkverksamhet med brukarmedverkan*. Diss. Alnarp: Institutionen för landskaps- och trädgårdsteknik, Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Friedmann, J. (1987). *Planning in the public domain: From knowledge to action*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Gottberg, E. (2009). *Urban odling. Möjligheter för framtiden*. Examensarbete. Alnarp: Institutionen för landskapsarkitektur (LAR), Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Hörnstein, K. (2010). *Stadsodling som begrepp i Sverige*. Examensarbete. Alnarp: Institutionen för Hortikultur (HUR), Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Jarlöv, L. (1982). *Boende och skaparglädje. Människors behov av skapande verksamhet – en försummad dimension i samhällsplaneringen*. Diss. Göteborg: Chalmers Tekniska Högskola.
- Johansson, M. (2001). Medborgarna i plansamråd. Teori och verklighet. I Asplund, E. & Hilding-Rydevik, T. (red.) *Arena för hållbar utveckling. Aktörer och processer*. Stockholm: Elanders Gotab. s. 60-77.
- Larsson, M. (2009). *Stadsdelsträdgårdar – Plats för gemenskap och kreativa processer*. Diss. Alnarp: Institutionen för landskapsarkitektur, Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Miljödepartementet (2004). *Agenda 21 – En sammanfattning*. [elektronisk]
Tillgänglig: <http://regeringen.se/content/1/c6/01/86/84/6de2900f.pdf> [2011-07-25]
- Nyberg, R. (2000). *Skriv vetenskapliga uppsatser och avhandlingar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nyström, J. (2003). *Planeringens grunder. En översikt*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Paget, S. (2008). *Aspekter på landskapsarkitektens yrkesroll*. Diss. Uppsala: Institutionen för stad och land, Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Premfors, R. & Roth, K. En demokratisyn och ett forskningsfält. I Premfors, R. & Roth, K. (red.) *Deliberativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur. s. 7-22.
- Riksantikvarieämbetet (2011). *Europeiska landskapskonventionen*. [Elektronisk]
Tillgänglig:
http://www.raa.se/cms/extern/eu_internationellt/europaradet/inget_namn.html
[2011-07-25]
- Roe, M. (2007). Social dimensions. I Benson, J.F. & Roe, M. (red.) *Landscape and sustainability*. Second edition. USA & Canada: Routledge. s. 58-83.

- Soneryd, L. (2004). Miljökonflikter och deliberation. I Premfors, R. & Roth, K. (red.) *Deliberativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur. s. 141-163.
- Stockholms stad (2002). *Goda exempel*. [Elektronisk] Tillgänglig: www.stockholm.se/agenda21innerstaden [2011-05-26]
- Trost, J. (1997) *Kvalitativa intervjuer*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Ullstad, E. (2008). *Hållbar stadsutveckling. En politisk handbok från Sveriges Arkitekter*. Sveriges Arkitekter. Stockholm: Intellecta.
- Wide, J. & Gustafsson, G. (2001). *Lokal demokrati i förändring. En översikt*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.